

УДК 377:371(4)

Н. В. Дупак,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Рівненський інститут слов'янознавства Київського славистичного університету)

ДОСЛІДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В статті аналізуються основні напрями досліджень в галузі професійної освіти в країнах ЄС, розглядаються механізми забезпечення зв'язку досліджень, практики та освітньої політики, визначаються перспективи розвитку порівняльних досліджень щодо зазначених освітніх проблем.

На сучасному етапі суспільного розвитку, в Європейському Союзі відбувається активний пошук нових методологій у сфері дослідження систем професійної освіти, які б відповідали динамічному й системному характеру досліджуваних об'єктів у контексті інтеграційних процесів, що відбуваються. Ці дослідження забезпечують найважливіші політичні рішення в галузі розвитку освіти й супроводжують їхню реалізацію.

З урахуванням інтеграційних процесів, що відбуваються, на європейському континенті на перший план висувається завдання створення єдиного "європейського простору" в галузі професійної освіти. Головну роль відіграють транснаціональні дослідницькі проекти (включаючи й розробку їхньої методології), реалізовані в руслі порівняльної методології.

У цьому зв'язку вирішуються наступні завдання: формування загальноєвропейської дослідницької парадигми й методів дослідження; розвиток досліджень, спрямованих на створення європейського простору професійної освіти; відображення в дослідженнях розмаїтості процесів у професійній освіті, традицій та інфраструктур; встановлення впливу розмаїтості систем професійної освіти в різних країнах на формування галузей і напрямів досліджень, використання дослідницьких методик і технік.

Метою даної статті є аналіз напрямів дослідження в галузі професійної освіти в країнах ЄС, розгляд механізмів забезпечення зв'язку досліджень, практики та освітньої політики, визначення перспектив розвитку порівняльних досліджень по зазначеним освітнім проблемам.

Наукові дослідження в галузі професійної освіти в країнах ЄС мають переважно транснаціональний характер, оскільки спрямовані на створення загального простору професійної освіти, яке б забезпечувало стійкий і конкурентоздатний розвиток усього співтовариства при збереженні унікальності систем професійної освіти на національному рівні.

Активізація порівняльних досліджень викликана ще й проблемами в галузі прогнозування соціальних, економічних і технологічних змін. Планування в сфері освіти зіштовхнулося з тим фактом, що функціонування системи освіти значною мірою стало визначати соціальні очікування в самій системі. Затребуваність міжнародного досвіду викликана необхідністю зрівноважити невизначеність внутрішніх прогнозів [1-4]. Хоча необхідно зазначити, що в сучасній ситуації економічної кризи, вивчення міжнародного досвіду не завжди здатне відповісти на важливі питання, тому що й розвинені промислові країни, такі як Велика Британія, Франція й Німеччина, також переживають період серйозних змін і викликаних ними наслідків.

У такій ситуації міжнародний досвід дозволяє встановити схожість внутрішніх проблем для систем професійної освіти в усіх країнах, незалежно від їхнього рівня економічного розвитку.

В останні десятиліття активно розвиваються порівняльні дослідження в галузі освіти, які одержали назву *порівняльної освіти*. На думку багатьох дослідників, наука про освіту порівняльна за своєю природою, оскільки розуміння й оцінка будь-яких явищ і процесів у сфері освіти неможливі без зіставлення їх із процесами, що відбуваються в інших підсистемах суспільства.

Багато в чому "прискорений" розвиток порівняльних досліджень викликаний факторами глобалізації (в Європі – інтерналізацією, або інтеграційними процесами) і розвитком інформаційних технологій, які надають дослідникам нові можливості для взаємодії. У межах порівняльної освіти виникли нові галузі дослідження, такі, наприклад, як порівняльний аналіз освітньої політики, і сформувалися нові можливості для обміну інформацією і її поширення.

Порівняльні дослідження розподіляються на наукові роботи в галузі *порівняльної* (comparative education) і *міжнародної освіти*. Дослідження в галузі *порівняльної освіти* знаходяться на стику соціальних наук, освіти й кроснаціональних досліджень й використовують кроснаціональні дані про взаємодію системи освіти, суспільства й практики педагогічної діяльності з результатами навчання [4-8]. Наукові розвідки в галузі *міжнародної освіти* займаються описом, аналітичними даними, отриманими в межах однієї держави або декількох держав, для розвитку освітніх систем й інститутів в інших країнах.

Розвиток теорії *міжнародної освіти* обумовлений зростаючим попитом на інформацію про нові практики і моделі, застосовувані при реформуванні освітніх систем.

Дані, отримані у процесі порівняльних досліджень, використовуються в міжнародній освіті для поглиблення розуміння досліджуваних процесів й удосконалювання процесу вироблення освітньої політики [8].

У ситуації глобалізації роль і функції досліджень в галузі порівняльної й міжнародної освіти мають особливе значення, оскільки, узагальнюючи й аналізуючи освітню ситуацію в різних країнах, вони надають цінну інформацію щодо зразків діяльності, моделей та інновацій у сфері освіти, необхідну для вироблення освітньої політики, що відповідає вимогам нової епохи [9; 10]. У зв'язку з цим на сучасному етапі постає завдання розробки й реалізації окремого проекту щодо "керування знаннями" (knowledge management), в межах якого було б вироблено механізм інформаційного обміну з питань методології, функціонування й розвитку систем освіти, включаючи й професійну [10].

Велику кількість даних, що не вписуються в універсальну детерміністську парадигму, було отримано у процесі порівняльних досліджень взаємозв'язку між професійною освітою і навчанням, структурою кваліфікацій й організацією праці. Дослідження вказують на безперечну важливість соціальних і культурних факторів й на відносну автономію систем освіти та вплив внутрішньої динаміки цих систем на зміни, що відбуваються в них [11-13].

Аналогічні дані отримано в результаті міжнародних порівняльних досліджень взаємозв'язку освіти, модернізації й розвитку. Зв'язки між освітою, економічним зростанням й зайнятістю; освітою, модернізацією, і якістю життя; між освітою, політичною ситуацією й розвитком не є прямими (або лінійними), і в різних країнах призводять до різних результатів [14].

Отже, теорії, що претендують на універсальність, не витримують зіставлення із варіативністю моделей соціально-культурних відносин, спостережуваних при проведенні аналізу на міжнародному рівні [15].

Дані досліджень транснаціональних процесів (наприклад, міграції, поширення й визнання ідей і моделей) теж вказують на нелінійний і випадковий характер процесів глобалізації, а також на вплив внутрішніх змін на самі ці процеси. Яскравими прикладами таких процесів є поширення університетів європейського типу, історія соціальних наук, впровадження західних принципів політичного ладу й державної організації.

Як доводить проведений аналіз, європейські наукові дослідження в галузі професійної освіти стали більшою мірою орієнтуватися на порівняння, а не на традиційні описи, що призводить до більш цілісного уявлення про проблеми й інновації.

Завдяки своїй практичній орієнтації, дослідження в галузі професійної освіти, з одного боку, зберігають зв'язок із національними системами професійної освіти й відповідною культурою, а з іншого боку – спрямовані на розв'язання загальних ("міжнародних") завдань, що постали перед різними системами професійної освіти. Вони обумовлені процесами європейського економічного розвитку й необхідністю однакових вимог до вмінь громадян, що вимагає відповідного теоретичного осмислення та виходить за межі національних і культурних моделей [8].

Порівняння освітніх систем припускає аналіз їхніх різних складових: *державної політики* в галузі освіти, *управління* системою освіти, та *особливостей реалізації* освітньої політики. Усі три напрями аналізу є частиною більш широкого кола державно-політичних досліджень і покликані забезпечити відповідність освітньої політики інтересам суспільства.

Дослідження в галузі освітньої політики довгий час займали маргінальне положення й тільки в останні роки стали визнаватися як повноправна дослідницька галузь. У міжнародному науковому співтоваристві зберігається розмежування між дослідженнями, що стосуються *освітньої політики*, і *порівняльними* дослідженнями в освіті. Однак останнім часом спостерігається їхнє зближення, обумовлене необхідністю транснаціональних досліджень, що стосуються реалізації освітньої політики, спрямованих на вивчення динамічної взаємодії систем освіти й суспільних процесів загалом (з урахуванням конкретних особливостей історичного, соціального, політичного й економічного контексту досліджуваних країн) [9; 10; 16].

Підвищення статусу транснаціональних наукових досліджень у галузі професійної освіти в міжнародній освіті сприяє подоланню роз'єднаності дослідницьких напрямів і пов'язаних з ними методик, та забезпеченню системного характеру проведених досліджень у межах єдиних методологічних підходів, що дозволяють сформулювати мету й завдання на майбутнє.

Отже, дослідження, присвячені професійній освіті, окрім розв'язання конкретних проблем її розвитку, в більш широкому контексті спрямовані на формування *культури* транснаціональних досліджень, що забезпечує збереження й розвиток різних системних і культурних моделей мислення, що формує європейський простір професійної освіти. Побудова такої культури можлива двома способами: або за допомогою створення полідисциплінарного простору щодо різних дослідницьких проблем, або шляхом поступового поєднання знань, зібраних у різних дослідницьких структурах та формування моделей для аналізу результатів досліджень і переносу знань (або обміну інформацією) між дослідженнями, політикою й інноваціями.

Інший підхід до формування дослідницької культури можна реалізувати за допомогою методу досліджень, заснованого на діяльності [17].

У межах цього підходу дослідження систем професійної освіти реально здобувають статус науки, орієнтованої на дію, що займає власне місце серед різних підходів до наукових досліджень в галузі соціальних наук. Тобто важливість даної методології полягає у тому, що вона сприяє підвищенню статусу професійного навчання (трудоий процес – знання) і наукових досліджень.

Дослідження в галузі професійної освіти покликані забезпечити розвиток професійної освіти на базі практичних складових, одночасно поєднуючи засноване на них теоретичне бачення й збагачуючи практику теоретичними розробками.

Таке завдання передбачає: узагальнення досвіду й знань, отриманих у практичній галузі, і перенесення їх у теоретичну площину; розробку концептуальних моделей з опорою на теоретичні джерела, включаючи вивчення теорії інших дисциплін, для розвитку інновацій у професійній освіті й практичному навчанні.

Наукові дослідження з практики професійної освіти покликані супроводжувати реалізацію політичних рішень й, за допомогою механізму зворотного зв'язку, впливати на стратегічні й тактичні рішення.

Отже, одним із специфічних завдань наукових досліджень є забезпечення балансу між політичними рішеннями й практикою, для чого між цими двома складовими необхідні постійний зворотний зв'язок й інформаційний обмін. Таким чином, *будь-яке дослідження повинне впливати на систему* й бути водночас емпіричним, інтерпретаційним і критичним, а дослідницька традиція має ґрунтуватися на співробітництві й носити міждисциплінарний характер, а також реалізовуватися у межах діяльнісного підходу.

У Білій книзі Європейської Комісії "Навчання й научіння – шлях до суспільства, що навчається" зазначено, що "спостереження, здоровий глузд, цікавість, інтерес до фізичного світу навколо нас і бажання експериментувати – це ті якості, які часто недооцінюються. Однак саме вони допоможуть нам навчити людей створювати щось нове, а не просто керувати технологіями. У вчорашній Європі, незалежно від того, чи здійснювалося воно в сільській місцевості або в промисловості, навчання було природно спрямоване на вивчення абстрактних понять, які повинні були завершити засвоєння практичних умінь, що здобуваються щодня в житті поза навчальним закладом. Переважна частина цієї бази практичного знання змінилася в нашому урбанізованому суспільстві, де панують автоматизація й засоби масової інформації. Тому наразі стає актуальним завдання повернення його в більш широкий контекст базового знання" [18: 47].

Розвиток систем професійної освіти в різних країнах ЄС відбувався певним шляхом і пов'язаний з особливостями розвитку державності та відповідної філософії освіти. Тому, великий інтерес і значення для формування європейського дослідницького співтовариства в галузі професійної освіти представляє зіставлення історії розвитку систем професійної освіти з відповідними науковими й філософськими традиціями, що визначили відношення держави до професійної освіти.

Так, наприклад, у межах німецького системного підходу всі інші системи професійної освіти розглядаються в понятті або "навчання на базі навчального закладу" (наприклад, у Франції), або "навчання в процесі роботи" (наприклад, у Великій Британії). Ці поняття виникли у процесі порівняння із власною дуальною системою й поняттям, вкладеним у термін "Beruf". За розумінням англійців, німецька система характеризується як високорегульована або орієнтована на працю, що обумовлена ринковою орієнтацією системи професійної освіти у Великій Британії та найчастіше не вважається системною.

Наукова оцінка різних культур професійної освіти відкриє дослідникам розуміння інших культур, що може бути ефективно використане в інтересах розвитку європейського виміру в професійній освіті. Спільним елементом є загальна культурна функція систем професійної освіти, що має індивідуальний спосіб реалізації на рівні національних систем.

У теперішній час пріоритетним напрямом наукових досліджень у галузі професійної освіти в країнах ЄС є:

- розробка теоретичних засад формування єдиного простору професійної освіти й навчання, що забезпечує потреби нової європейської реальності. У цій реальності підвищується роль систем професійної освіти, покликаних створити нові форми навчання й праці. Професійна освіта повинна також зіграти вирішальну роль у створенні можливостей для розвитку компетенцій, що дозволяють громадянам впоратися з безмежним технічним потенціалом;

- побудова системи аналізу внесків підприємств у систему професійної освіти, що враховує організаційні (людські), управлінські й технологічні складові;

- вивчення природи "профіль професій", якими б могли керуватися політики в приватному й державному секторі;

- створення моделей взаємодії між професійною освітою і загальною освітою, професійною освітою і розвитком людських ресурсів щодо забезпечення розвитку компетенцій окремої людини й організації загалом; цей напрям актуалізувався у світлі розвитку концепції навчання протягом усього життя;

- дослідження природи, типології й форм неформального навчання.

Ці завдання обумовлюють вектори розвитку досліджень в галузі професійної освіти, орієнтуючи їх на вироблення загальних меж, за допомогою яких системи професійної освіти зможуть відповідати на виклики загальноєвропейського розвитку й глобалізаційних процесів. Таким чином, ідея європейського простору професійної освіти спрямована на розвиток розмаїтості ідей і практики, оскільки саме в них знаходиться джерело інновацій для європейського виміру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Responding to Challenges for European Universities – Implementing Changes in Institutional and Disciplinary Co-operation. F2000 Higher Education Forum, EUCEN (European Universities Continuing Education Network). – Liege, July 2000. – 223 p.
2. Reviews of national policies for education. OECD. – France, Paris, 1996. – 187 p.
3. Ruigrok W., Tulder van R. The Logic of International Restructuring / W. Ruigrok, R. van Tulder. – London and New York, Routledge, 1995. – 189 p.
4. Rust N. D. Education Policy Studies and Comparative Education / N. D. Rust // Learning from comparing. Volume 2. Policy, Professionals and Development. Symposium Books. – UK, 2000. – P. 13–41.
5. Dietzen A. Fostering Innovation by European research in VET / Agnes Dietzen, Michael Kuhn // Building European Co-operative Research Tradition in VET, BIBB, 1998. – P. 155–202.
6. Hannan D.-F. et al. Cross-National Research on School to Work Transitions : an Analytical Framework. Working paper / D.-F. Hannan et al ; [P. Werquin et al eds.] // Youth Transitions in Europe : Theories and Evidence. CEREQ Seminar Papers, OECD, – Marseille, 1996. – 176 p.
7. Kammarainen P, Towards a European Research Culture – lessons from project histories of transnational research co-operation projects / Agnes Dietzen, Michael Kuhn (ed) // Building European Co-operative Research Tradition in VET, BIBB, 1999. – P. 23–164.
8. Kuhn M. Introduction paper / M. Kuhn // ECER Symposium : Methodologies in Transnational Research on Vocational Education and Training. – Ljubljana, 1998. – 349 p.
9. Halpin D, Troyna B. Researching Educational Policy ethical and methodological issues / D. Halpin, B. Troyna. – Falmer Press, London, 1994. – 304 p.
10. Raab Ch. Where are we Now : Reflections on the sociology of education policy / Ch. Raab // D. Halpin & B. Troyna Researching Education Policy : ethical and methodological issues. – Falmer Press, London, 1994. – P. 23–38.
11. Archer M. The Sociology of Educational Expansion : Take-Off, Growth and Inflation in Educational Systems / M. Archer. – Sage, California, 1982. – P. 333–353.
12. Attweli G., Hughes J. Collaborative and Comparative approaches to Researching VET / G. Attweli, J. Hughes ; [U. Lauterbach & Sellin] // Comparative Vocational Education and Training Research in Europe : Approaches, Policy Links and Innovation Transfer, CEDEFOP. – Thessaloniki, 1999. – P. 127–258.
13. Attweli G., Hughes J. What is the meaning of "transnational" in the context of VET research. Reflections based on the EUROPREF Project / G. Attweli, J. Hughes ; [Lauterbach U. & Seltin] // Comparative Vocational Education and Training Research in Europe ; Approaches, Policy Links and innovation Transfer, CEDEFOP. – Thessaloniki, 1999. – P. 57–139.
14. Shreiwier J. World-system and Interrelationship-networks / J. Shreiwier // ZS. Popkewitz ; Educational Change and Educational Knowledge. – State University of New York Press, Albany, 1998. – 260 p.
15. Georg W. Kulturelle Tradition und berufliche Bildung. Zur Problematik des internationalen Vergleichs /
16. W. Georg ; [GREINERT et alii (ed.)] // Vierzig Jahre Berufsbitdungszusammenarbeit- mit Landem der Dritten Welt. – Baden-Baden, 1994. – P. 65–93.
17. Phillips D. Introduction : the Comparative Study of Educational Policy / D. Phillips // Learning from comparing. Volume 2. Policy, Professionals and Development Symposium Books. – UK, 2000. – 458 p.
18. Nyhan B. Towards a scientific "action-research" tradition in VET, European Conference on Educational Research / B. Nyhan. – University of Ljubljana, Slovenia, 1998. – 346 p.
19. European Commission. White Paper on Education and Training ; Teaching and Learning – Towards the Learning Society. – Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 1996. – 262 p.

Матеріал надійшов до редакції 17.05. 2011 р.

Дурак Н. В. Исследования в области профессионального образования в странах Европейского Союза.

В статье анализируются основные направления исследований в области профессионального образования в странах ЕС, рассматриваются механизмы обеспечения связи исследований, практики и образовательной политики, определяются перспективы развития сравнительных исследований по обозначенным образовательным проблемам.

Dupak N. V. Research in Vocational Education in the European Union.

The article analyzes the main research trends in the field of vocational education in the EU, examines the mechanisms for communication research, practice and education policy, defines the prospects of comparative studies on the marked educational problems.